

نقش آموزش و یادگیری در اصلاح الگوی مصرف

دکتر غلامعلی احمدی^۱

چکیده:

بی تردید با آموزش و یادگیری شیوه‌ها و اندازه‌های تولید، توزیع و مصرف و به عبارت دیگر آموزش «اصلاح الگوی مصرف» می‌توان از مصرف بی‌رویه و غیرضرور منابع جلوگیری نمود و از محل این مصرف عقلایی ذخایر ارزشمندی پدید آورد که با استفاده بهینه از آنها به توان چرخ‌های معطل مانده اقتصاد، صنعت، کشاورزی، تولید و تجارت را در جامعه به حرکت درآورد و مالا به اشتغال، درآمد همیشگی، ثبات خانواده‌ها، ساماندهی رفتارهای اجتماعی و رسیدن به توسعه پایدار امیدوار بود.

بی شک در این رهگذر نقش نهادهای انقلابی به ویژه کمیته امداد امام خمینی (ره) بر کسی پوشیده نیست. آنچه مسلم است، به کارگیری الگوهای صحیح مصرف در این نهاد مردمی می‌تواند سر مشقی برای سایر نهادها و سازمان‌های دولتی و خصوصی در سطح کشور باشد.

با عنایت به اعلام سال ۸۸ بعنوان سال «اصلاح الگوی مصرف» از سوی مقام معظم رهبری، در این مقاله ضمن معرفی اثرات مخرب فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی مصرف زدگی بر زندگی نسل امروز و فردای کشور، کوشش خواهد شد تا شیوه های مناسب آموزش و یادگیری برای تغییر رفتار مبتنی بر الگوی صحیح مصرف شناسایی شده و راه کارهای اجرایی آن به کمیته امداد معرفی شود.

کلیدواژه‌ها: آموزش و یادگیری، اصلاح الگوی مصرف، منابع، حامل های انرژی، اسراف و تبذیر، استفاده بهینه

مقدمه

مقایسه میزان مصرف سرانه آب، نان، دارو و انواع انرژی در ایران با سایر کشورها نشان دهنده وضعیت بسیار نامطلوب الگوی مصرف در کشور ماست. برای مثال، مصرف سرانه آب در طول شبانه روز برای یک شهروند ایرانی حدود ۳۰۰ لیتر است، در حالیکه شهروندان کشورهای پیشرفته در این مدت ۱۵۰ لیتر آب مصرف می کنند. سرانه مصرف نان در ایران حدود ۱۶۰ کیلوگرم در سال است که نسبت به کشورهای اروپایی مانند فرانسه که ۵۶ کیلوگرم و آلمان که ۷۰ کیلوگرم است رقم نسبتاً بالایی است. مصرف برق در ایران ۳ برابر میانگین جهانی است و ما در مصرف گاز خانگی رتبه سوم جهانی را داریم (روزنامه همشهری، شماره ۴۸۱۹، ص ۱۸). آمارهایی از این دست زنگهای خطر را به صدا در آورده است به نحوی که مسئولان و از آن میان رهبر فرزانه ما را بر آن داشته است که سال ۱۳۸۸ را به عنوان سال اصلاح الگوی مصرف نامگذاری کنند.

بهبود سازی اصلاح الگوی مصرف از زوایای گوناگون فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و آموزشی قابل بررسی و تحلیل است. اصلاح الگوی مصرف که به معنای نهادینه کردن روش های صحیح استفاده از انواع منابع است در نهایت موجب خواهد شد تا شاخص های مثبت زندگی افزایش یافته و هزینه های بیهوده به مرور کاهش یابد و از این طریق آهسته آهسته از هدر رفتن منابع و امکانات ملی کشور جلوگیری و زمینه برای تحقق عدالت در جامعه فراهم شود.

امروزه بسیاری از کشورهای در حال رشد با اقتباس از کشورهای سرمایه داری که ترویج ایده های مصرف گرایی را لازمه رشد و توسعه اقتصادی خود می دانند، عملاً گرفتار فرهنگ مصرف گرایی شده و در نتیجه وابستگی اقتصادی خود را به این کشورها افزایش می دهند.

برخی از شرکت های بین المللی نیز بر این باورند که آنچه می تواند موجب رونق و دوام بازار فروش کالاهای تولیدی آنها شود، سلطه بر آراء و افکار انسانها در سطح جهان است که از طریق تبلیغات به سهولت می توان به آن دست یافت. بر مبنای این نظریه، در عصر ما با توجه به رشد تولید و افزایش عرضه کنندگان کالا در بازار، بسیاری از مؤسسات تبلیغاتی می کوشند

تا به مدد رسانه های محلی و بین المللی مانند شبکه های ماهواره ای و اینترنت، مصرف گرایی را در میان اقشار مردم جهان تشویق و تبلیغ نمایند.

افزون بر این، به دلیل عدم آگاهی افراد از ظرفیت و مقدار منابع اولیه تولید و چگونگی توزیع آن در سطح جامعه، پدیده مصرف گرایی و اسراف به عنوان یک بیماری اجتماعی گریبانگیر بسیاری از کشورهای جهان شده است.

آنچنان که مسلم است پرداختن به مسئله اصلاح الگوی مصرف در یک جامعه، نیازمند انجام پژوهش چند جانبه است تا ابعاد گوناگون این معضل اجتماعی شناسایی شده و از جنبه های گوناگون راه حل های مناسب برای حل و فصل آن ارائه شود.

- ۱- توجه به نقش عامل انسانی در بهینه سازی الگوی مصرف
- ۲- در علم اقتصاد، تولید، توزیع و مصرف یک کالا سه مرحله به هم وابسته اند، که در هر یک از آنها نقش کلیدی و اساسی بر عهده انسان است. به عبارت دیگر، این الگوهای رفتار انسانی است که نحوه استخراج، فرآوری و در نهایت توزیع و مصرف یک کالا یا خدمت را در سطح جامعه رقم می زند. بر همین اساس، توجه به شناسایی و اهمیت رفتار انسانی در جهت برنامه ریزی صحیح برای استفاده بهینه از چگونگی تولید، توزیع و مصرف مواد، امکانات و خدمات می تواند نقش تعیین کننده ای در بهینه سازی الگوی مصرف در یک جامعه داشته باشد. برای دستیابی به این مهم، قبل از هر چیز لازم است تا به تبیین مبانی روان شناختی و جامعه شناختی رفتار انسان در رابطه با نحوه تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات پرداخته شود.
- ۳- مبانی روان شناختی و جامعه شناختی رفتار الگوی مصرف
- ۴- دلیل کم توجهی گروهی از مردم به ارزش واقعی نعمات خداوندی از جمله مواد غذایی، حامله های انرژی، فرآورده های مختلف صنعتی و طبیعی و در پاره ای از موارد مصرف بی رویه منابع و امکانات را باید بیشتر از منظر روان شناختی و جامعه شناختی رفتار انسان مورد مطالعه و بررسی قرار داد.

در جامعه سنتی، فرد بر اساس نیازهای واقعی و زیستی خود مصرف می کرد، در حالی که

در جوامع مدرن و پست مدرن امروزی، رفتار انسان‌ها در رابطه با نحوه مصرف تغییر کرده است. مصرف انسان امروزی صرفاً تابع سطح درآمد و نیاز واقعی او نیست بلکه مصرف بیشتر به منزله‌ی عاملی برای کسب موقعیت و منزلت اجتماعی و گاه به عنوان نمایشی متظاهرانه برای معرفی خود به دیگران صورت می‌گیرد. رفتاری که فرد از طریق آن می‌کوشد تا پایگاه و موقعیت اجتماعی خود را به دیگران نشان دهد و بدین ترتیب هویت خود را در یک زمینه به اثبات برساند. برای مثال، در جامعه ما استفاده از تلفن همراه یا اتومبیل برای بسیاری از افراد به منزله تحقق یک نیاز واقعی قلمداد نمی‌شود بلکه نشانه‌ای برای نمایش موقعیت خود و جا نماندن از قافله تمدن محسوب می‌شود. همین موضوع را می‌توان در رفتارهای دیگری مانند: استفاده از لباس بر اساس مد، انتخاب نوع مدل اتومبیل، انتخاب محل سکونت، مصرف مواد غذایی، مصرف کالاهای تجملاتی، استفاده از انواع لوازم آرایشی و نظایر آن نیز جستجو کرد.

امروزه بسیاری از الگوهای رفتار فردی و اجتماعی از طریق طبقات برخوردار و مرفه جامعه به سایر اقشار جامعه تحمیل می‌شود. رفتارهایی چون: شیوه لباس پوشیدن، شیوه غذا خوردن، نحوه آرایش خود، چگونگی انتخاب وسایل منزل و نحوه چینش آن، شیوه میهمانی رفتن و نحوه پذیرایی از میهمانان، آداب مسافرت و انجام اموری چون: برگزاری مراسم ازدواج، جشن تولد، سوگواری برای مردگان و حتی برخی از مراسم مذهبی مانند احسان و نذر و نیاز وغیره، نمونه‌هایی از این واقعیت تلخ است که در همگی آنها رفتارهایی از نوع اسراف، اتلاف و تبذیر، ترویج و تبلیغ می‌شود و دیگران را به پیروی از این رفتارهای نادرست فرا می‌خواند. به تعبیر دیگر، باید گفت بسیاری از این رفتارها تابع نوعی یادگیری مبتنی بر شرطی سازی و تقلید کورکورانه از اعمال و رفتار دیگران است. به همین سبب ما نباید تصور کنیم که صرفاً با طرح شعارهایی چون مصرف کمتر یا گران کردن برخی از اجناس و منابع انرژی به آسانی می‌توانیم این رفتارهای ناپسند را از سطح جامعه دور نماییم. بلکه باید به شناسایی مبانی جامعه‌شناختی و روان‌شناختی این گونه رفتارها بپردازیم.

۵- نقش آموزش و یادگیری در تغییر رفتار الگوی مصرف

۶- پدیده مصرف‌گرایی در جهان امروز به عنوان معضل اساسی جوامع در حال رشد

محسوب می شود. این در حالی است که جوامع پیشرفته توانسته اند به مدد نهادهای تعلیم و تربیت و به کارگیری عنصر اندیشه فردی و خردجمعی تا حدود زیادی سازگاری افراد را نسبت به رعایت الگوی بهینه تولید، توزیع و مصرف در جامعه خود مدیریت و رهبری کنند.

۷- بر این اساس، می توان به نقش آموزش و یادگیری به عنوان کلید اصلی گشایش هزاران مشکل بشر در جهان امروز پی برد. شاهد این مدعا تجربه آموزش بهداشت است که توانسته است انسان را از ابتلا به انواع بیماریهای مسری مصون بدارد و اهمیت بهداشت را نسبت به درمان به آحاد مردم بفهماند.

واقعیت آن است که زندگی اجتماعی بدون سازگاری اجتماعی تقریباً غیرممکن است. سازگاری به معنای برقراری رابطه رضایت بخش بین خود و محیطی است که در آن زندگی می کنیم. مفهوم سازگاری را نباید با سازش یکسان فرض کرد. سازش نشانه نوعی از رفتار کورکورانه مبتنی بر عادت به کنار آمدن و تسلیم شدن است. در حالیکه سازگاری نشانه آگاهی و توانایی فرد نسبت به رفتار و عملی است که انجام می دهد. افزون بر آن، در فرایند سازگاری فرد با علاقه و میل خود و از روی آزادی، رفتاری را انتخاب می کند و انجام می دهد.

به نظر ولمن^۱ سازگاری اجتماعی، انعکاسی از تعامل شخص با دیگران، رضایت از نقشهای خود و نحوه عملکرد در نقش هاست که به احتمال زیاد تحت تأثیر شخصیت قبلی، فرهنگ و انتظار خانواده قرار دارد. (نجاریان و همکاران، ۱۳۷۵ به نقل از اکبری، ۱۳۸۸)

همانگونه که سازگاری اجتماعی انسان ناشی از تعاملات وی با محیط و به عبارت دیگر محصول فرایند یادگیری است، برای اصلاح رفتارهای ناسازگارانه انسان نیز باید همچنان به آموزش و یادگیری روی آورد.

در جریان اصلاح رفتار، هم می توان یک رفتار مؤثر و مطلوب را افزایش داد و هم می توان آثار یک رفتار نامطلوب را کاهش داده و به مرور آن را حذف نمود. باید توجه داشت که همواره ایجاد یک رفتار مطلوب و توسعه آن آسان تر از کاهش یا حذف یک رفتار نامطلوب است. با

توجه به آنچه بیان شد، برای اصلاح الگوی مصرف در یک جامعه باید نحوه صحیح رفتارهای مربوط به چگونگی تولید، توزیع و مصرف انواع کالاها، خدمات و منابع را به انسان ها آموزش داد. کمیته امداد امام خمینی(ره) به عنوان یک نهاد انقلابی که برای رفع محرومیت و استضعاف زدایی در سطح جامعه کمر همت بسته است می تواند با طرح برنامه های آموزشی و ترویجی مناسب برای اصلاح الگوی مصرف در میان خانوادهای زیر پوشش کمیته امداد و سایر اقشار جامعه گام های اساسی بردارد.

چگونه می توان سطح رفتارهای مطلوب در یک جامعه را افزایش داد؟

بر مبنای یافته های علم روان شناسی برای یادگیری، ایجاد و افزایش رفتارهای مطلوب همچون اصلاح الگوی مصرف می توان از روش های گوناگون کمک گرفت، که در اینجا به نمونه های از مهمترین آنها که می تواند برای آموزش کارکنان و افراد زیر پوشش کمیته امداد مورد استفاده قرار گیرد اشاره می شود:

۱- روش مبتنی بر تقویت مثبت

در این روش بلافاصله پس از بروز رفتارهای مطلوب و مورد انتظار از فرد با دادن پاداش، جایزه یا تشویق، آن رفتار را در وی تقویت می کنیم. به عنوان مثال، چنانچه مشاهده شود که برخی از کارکنان یا افراد زیر پوشش امداد الگوهای صحیح مصرف را رعایت کرده اند، یا ابزار و وسیله ای ابداع کرده اند که مصرف یک ماده یا انرژی را کاهش می دهد بلافاصله به شیوه های مختلف مادی و معنوی آن افراد را تشویق کنیم، در چنین وضعیتی از تقویت کننده های مثبت برای تقویت و تثبیت یک رفتار مناسب استفاده کرده ایم.

۲- روش مبتنی بر تقویت منفی

مراد از تقویت منفی در افزایش رفتار آن است که در فرایند یاددهی - یادگیری یک عامل مزاحم و دوست نداشتنی را از سر راه یادگیرنده برداریم. برای مثال، هنگامی که افراد را به خاطر صرفه جویی و اجرای صحیح الگوی مصرف از پرداخت هزینه های آب یا برق یا مالیات معاف می کنیم از نوعی تقویت کننده منفی برای تثبیت و تقویت یک رفتار مطلوب استفاده کرده ایم. از این شیوه می توان هم در سطح کارکنان و هم در سطح خانواده های

زیر پوشش امداد برای بهینه سازی الگوی مصرف استفاده کرد.

۳- تأکید بر تعاملات بین فردی

ویگوتسکی^۱ معتقد است که کنش متقابل میان فرد و محیط او نقش اساسی در یادگیری و تغییر رفتار دارد. به نظر وی رشد شناختی یادگیرنده به شدت متأثر از محیط اجتماعی و فرهنگی است که یادگیرنده در آن قرار دارد. بر این اساس، چنانچه در موقعیتهای یادگیری شرایطی فراهم کنیم که یادگیرنده از طریق برخورد و تعامل با نمونه ها و سرمشق های رفتاری مناسب بتواند یک رفتار مطلوب را از دیگران الگوگیری کند، به مرور خواهیم توانست رفتارهایی چون مصرف کردن صحیح را در یادگیرنده ایجاد و تقویت نماییم. بر اساس این نظریه، مدیران امداد می توانند با رفتار مناسب خود در مصرف بهینه مواد، الگوهای مناسبی برای توسعه رفتارهای شایسته در میان کارکنان خود باشند. همچنین، جلب توجه خانواده های زیر پوشش امداد به اینکه چگونه رفتارهای مناسب آنها در صرفه جویی مواد می تواند مورد تقلید و همانندسازی رفتارهای شایسته در فرزندانشان شود نمونه دیگری از به کار گیری این روش برای ایجاد تغییر رفتار مطلوب در افراد محسوب می شود.

۴- روبه رو ساختن افراد با موقعیتهای مسئله ای

ایجاد موقعیتهای مسئله ای که در آن افراد با یک موقعیت نامعین روبه رو شده و از طریق پشت سر گذاشتن مراحل حل مسئله به صورت فردی یا گروهی راه حل های مناسبی برای پاسخ دادن به آن موقعیت نامعین پیدا می کنند یک روش شناخته شده و مؤثر برای تغییر رفتار محسوب می شود. در این روش ضمن آنکه یادگیری معنادار پدید می آید، به مرور افراد با فرایند فکر کردن، پژوهش کردن و حل مسئله نیز آشنا می شوند. جان دیویی^۲ فیلسوف و مربی تعلیم و تربیت آمریکایی، یادگیری به روش حل مسئله را بهترین شیوه یادگیری و تغییر رفتار می داند. بسیاری از روان شناسان شناخت گرا نیز معتقدند که یادگیری

1- Vygotsky

2- John dewy, 1938

مهارت‌های حل مسئله یا مهارت‌های فرایندی^۱ چون: مهارت مشاهده دقیق، مهارت بیان مسئله، مهارت جمع آوری و دسته بندی اطلاعات، مهارت فرضیه سازی، آزمودن فرضیه ها و مهارت استنتاج و تعمیم یافته ها که با پشت سر گذاشتن فرایند حل مسئله به دست می‌آید به عنوان مهارت های یادگیری مادام العمر می تواند به سایر موقعیتهای مشابه در زندگی فرد منتقل شود. بنابراین آموزش حل مسئله می تواند به عنوان یک درس زندگی در حل و فصل سایر مسایلی که بعداً در زندگی فرد پیش می آید مورد استفاده یادگیرنده قرار گیرد.

برگزاری مسابقات و طرح مسئله‌های واقعی که در آن افراد به ارائه راه حل‌های مناسب برای اصلاح بهینه الگوی مصرف در بخش‌های گوناگون سازمان امداد تشویق شوند، می تواند به عنوان راهکار مناسب برای آموزش کارکنان و افراد زیر پوشش در نظر گرفته شود. برای این کار پیشنهاد می شود کارکنان و افراد زیر پوشش کمیته امداد به ویژه دانش آموزان و دانشجویان را تشویق کنید که برای کاهش هزینه ها و مصرف صحیح مواد در سازمان امداد، در خانواده خود و در سطح جامعه روش‌های مناسب را جستجو و پیشنهاد کنند.

۵- معرفی نمونه های تاریخی و رخداد‌های واقعی

از قدیم گفته اند: «گذشته، چراغ راه آینده است». در جریان آموزش و یادگیری استفاده از مستندهای تاریخی، تجربیات واقعی و آنچه که قبلاً در یک جامعه رخ داده است می تواند آثار انکارناپذیری بر تربیت و تغییر رفتار افراد داشته باشد. در کتاب آسمانی ما به کرات از این شیوه آموزشی استفاده شده است. اشاره به سرنوشت اقوام گذشته مانند قوم بنی اسرائیل، قوم لوط، قوم هود، قوم ثمود و نظایر آن در قرآن کریم درس‌های عبرتی هستند که آثار عمیق تربیتی فراوان دارند. تعریف و توضیح مستندات تاریخی یا نشان دادن آنها از طریق نمایش و فیلم و سایر نرم افزارهای آموزشی می تواند آثار تربیتی مناسبی برای ایجاد تغییر رفتار در نسل های امروز باشد. علاوه بر این، معرفی و نمایش موقعیتهای ملل امروز جهان در نحوه صرفه‌جویی و مصرف بهینه مواد یا مبارزه با آلودگی آب، خاک، هوا، یا

رعایت بهداشت فردی و اجتماعی و مواردی از این دست می تواند به الگوسازی و نقش پذیری های تازه در افراد منجر شود. در این میان نقش رسانه ها و به ویژه رسانه های دیداری- شنیداری را نباید نادیده گرفت. امروزه بسیاری از رفتارهای اجتماعی از جمله الگوی مصرف، تابع تقلید ما از رفتارهای انسانهایی است که به ویژه از طریق تلویزیون با آنها همانندسازی می کنیم. تهیه و تدوین انواع تصاویر، پوستر ها و به خصوص فیلمهای آموزشی که در آنها به مسئله اسراف و تبذیر پرداخته شده و روشهای بهینه سازی الگوهای صحیح مصرف پیشنهاد می گردد، می تواند آثار انکارناپذیری بر تغییر نگرش و رفتار افراد در جهت استفاده صحیح از منابع خدادادی و مصرف بهینه تولیدات انسانی داشته باشد. در این راستا دست اندرکاران برنامه های آموزشی و تبلیغی در کمیته امداد می توانند انواع فیلمهای آموزشی مناسب را برای معرفی روشهای بهینه الگوی مصرف در خانواده های تحت حمایت و کلیه افراد جامعه طراحی و تولید کنند.

۶- اجرای پروژه های تحقیقاتی

در بسیاری موارد رفتارهای ناشایست ما ناشی از عدم آگاهی ماست. بسیاری از مردم نمی دانند که انرژی ها در طبیعت، نامحدود نیستند و روزی به پایان می رسند. بسیاری از افراد به ویژه کودکان و نوجوانان ممکن است ندانند که منبع اصلی شیرهای آب خانه آنها کجاست؟ و این آب ها از کجا می آیند؟ انرژی های گاز و برق چگونه تولید می شوند؟ و بالاخره این مواد چگونه باید مصرف شوند؟ در این راستا همچنین، بسیاری از افراد نمی دانند که آلوده کردن محیط چه آثاری بر زندگی مردم امروز و آینده جهان دارد؟ پیشنهاد پروژه های پژوهشی برای دانش آموزان و دانشجویان زیر پوشش امداد می تواند آنها را به جستجوگری و واکاوی مسائلی از این دست وادارد. و به طور غیر مستقیم به آنها آموزش دهد که چگونه در مصرف منابع و مواد صرفه جویی کنند. در همین خصوص، انجام پژوهشهای موردی که بتواند ضمن شناسایی مشکلات مربوط به اتلاف سرمایه های مادی و سرمایه های معنوی در کمیته امداد، راه کارهای مناسب برای صرفه جویی و اصلاح الگوی صحیح مصرف را در این نهاد پیشنهاد کند شیوه دیگری برای استفاده از فرایند پژوهش در

جهت تغییر نحوه مصرف در این سازمان خواهد بود. البته این کار می تواند از طریق سازمانهای پژوهشی وابسته به کمیته امداد نیز صورت پذیرد.

۷- بهره گیری از آموزه های دینی و احکام و قوانین اسلامی

در قرآن کریم آمده است که خداوند مترفان و مسرفان را دوست ندارد. در فرهنگ اسلامی مترفان به کسانی گفته می شود که بیش از اندازه از نعمتی که برخوردارند مصرف می کنند، در حالیکه این کار هیچ سود و فایده ای برای آنها ندارد. اما مراد از مسرفان کسانی هستند که نه تنها در مصرف مواد زیاده روی می کنند بلکه در بسیاری از موارد آن مواد را تباه می کنند و دور می ریزند. این در حالی است که احکام و قوانین اسلامی به اشکال پنجگانه واجب، حرام، حلال، مستحب و مکروه، الگوهای رفتاری انسان را در برخورد با اشیاء امور و پدیده های گوناگون روشن ساخته است. تشکیل جلسه های سخنرانی و بحث و گفتگو برای کارکنان و خانواده های زیرپوشش امداد با تأکید بر آموزه های دینی و احکام و قوانین اسلامی به خصوص اگر این مطالب از زبان روحانیان عرضه شود، به خاطر باورهای دینی افراد، می تواند آثار انکار ناپذیری بر تغییر رفتارهای ناپسند و ایجاد رفتارهای مطلوب در جهت جلوگیری از اسراف و تبذیر داشته باشد.

۸- فضا سازی و ایجاد موقعیتهای واقعی

برای ایجاد و تغییر برخی از باورها و نگرش های نادرست لازم است تا افراد در موقعیتهای واقعی قرار گرفته و عملاً تجربه کسب کنند. در چنین شرایطی یادگیرنده فرصت پیدا می کند تا آثار مطلوب یا نامطلوب رفتار خود را بهتر درک نموده و برای تغییر آن آگاهانه اقدام کند. برگزاری اردوهای مناسب برای دانش آموزان و دانشجویان تحت پوشش امداد به نحوی که در آن اردوها با تدوین برنامه های مناسب افراد به خاطر کمبود آب، مواد غذایی، سوخت و امثال آن در یک شرایط واقعی عملاً رعایت صرفه جویی در مصرف مواد را تمرین کنند می تواند آثار آموزشی مطلوبی در بهسازی رفتار آنها داشته باشد.

۹- تذکر دادن و یادآوری کردن

نصب شعارها، علائم و دستورالعملهای مناسب در موقعیتهای مناسب و مکانهایی که در آن افراد باید

مصرف صحیح داشته باشند، مانند: تذکر و تأکید بر خاموش کردن لامپها پس از خروج از اتاق، محکم کردن شیرهای آب به منظور جلوگیری از هدر رفتن آن و مواردی از این دست به افراد کمک خواهد کرد تا وظایف و مسئولیت‌های خود را در استفاده مطلوب از مواد و امکانات فراموش نکنند. در کنار این، گاهی لازم است به محض مشاهده رفتار نادرست افراد در هدر دادن منابع یا اسراف و تبذیر، بلافاصله به آنها تذکر داده شود. مسلماً ارائه این گونه بازخوردها حتی به کسانی که مضرات یک عمل ناپسند را می دانند اما سهواً به آن اقدام می کنند می تواند به بازگشت رفتار صحیح در آنها کمک کند.

۱۰- آموزش برای برنامه ریزی

در دنیای امروز برنامه ریزی بر اساس حوزه امکانات و محدودیتهای، مهمترین نقش و تأثیر را در کاهش هزینه ها و بالا بردن سطح تولید و مصرف بهینه بر عهده دارد. این مسئله از آن چنان اهمیتی بر خوردار است که به کلیه سازمانها پیشنهاد می شود تا با طرح چشم اندازهای مربوط به آینده و درک واقعی نیازهای موجود همگام با برنامه ریزی های راهبردی بلند مدت، به منظور اجرایی کردن هر راهبرد پیشنهاد شده، برنامه عملیاتی کوتاه مدت تدوین کنند. در بسیاری از موارد عدم آشنایی افراد به فرایند برنامه ریزی زمینه اتلاف سرمایه و اسراف و تبذیر بیهوده مواد را فراهم می آورد. کمیته امداد می تواند با برگزاری دوره های آموزشی گوناگون در تمام سطوح به کارکنان خود آموزش دهد که چگونه با شناسایی نقاط قوت و ضعف درون سازمانی از یک سو و پی بردن به حوزه فرصت ها و تهدیدهای برون سازمانی از سوی دیگر، به طراحی و تدوین برنامه های بلند مدت راهبردی برنامه های کوتاه مدت عملیاتی بپردازند تا از این طریق در جهت دستیابی به اهداف مطلوب سازمانی و به ویژه کاهش دادن هزینه های بیهوده، صرفه جویی در مصرف مواد و اصلاح شیوه های بهینه مصرف در سازمان گام بردارند.

۱۱- الگو برداری^۱ و سرمشق گیری

یکی از بهترین راههای تغییر رفتار الگو برداری و سرمشق گیری است (لیبرت و دپولوس،

۱۹۷۵^۱، به نقل از سیف، ۱۳۸۸). ایجاد فرصت مناسب برای مطالعه و مشاهده عملکرد مناسب افراد و سازمانهایی که توانسته اند روش های مناسبی را برای بهینه سازی الگوی مصرف در عصر های گوناگون داشته باشند می تواند آثار مثبتی بر تغییر و اصلاح الگوی مصرف در افراد داشته باشد. معرفی و نشان دادن افراد یا بخش هایی از سازمان گسترده امداد که با طرح روش های مناسب در اصلاح الگوی مصرف موفق بوده اند به ترویج و تبلیغ این رفتار در سایر بخش های سازمان کمک خواهد کرد. همچنین، معرفی کارکنان و خانواده های زیر پوشش امداد که نمونه های بهینه ای از الگوی مصرف را داشته اند در جلسه ها و نشست های جمعی، یا درج آنها در نشریه های سازمان یا روزنامه های درون سازمانی و محلی می تواند به الگو برداری و سرمشق گیری دیگران برای تغییر دادن رفتارهای نامناسب خود در رابطه با اسراف و تبذیر کمک کند.

۱۲- آموزش مدیریت زمان

یک آفت اساسی که موجب اتلاف سرمایه های مادی و انسانی در بیشتر سازمان ها می شود مدیریت نکردن زمان است. ما امروزه شاهد هستیم که بسیاری از طرح ها و برنامه ها در زمان پیش بینی شده به انجام نمی رسند. گاه افراد چون نمی دانند که چگونه باید از وقت خود استفاده کنند عملاً عمر خویش را به بیهوده گی و تنبلی گذرانده و بسیاری از کارهای امروز را به فرداهای بعدی واگذار خواهند کرد. مسئولان و برنامه ریزان آموزشی امداد باید به کارکنان و افراد زیر پوشش این نهاد آموزش دهند که چگونه برای انجام هر کار یا حتی گذراندن اوقات فراغت خود برنامه ریزی کنند. یقیناً، برنامه ریزی دقیق برای استفاده بهینه از وقت و زمان در کمیته امداد هم می تواند کارایی افراد را در سطوح مختلف افزایش دهد و هم می تواند با انجام به موقع طرحها در کاهش هزینه ها و صرفه جویی مواد نقش اساسی داشته باشد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان به این نتیجه رسید که اصلاح الگوی مصرف نیازمند توجه اساسی به نقش آموزش و اصلاح رفتار انسانی در سه سطح تولید، توزیع، مصرف کالاها و خدمات در سطح جامعه می‌باشد.

در مرحله تولید کالا یا خدمات باید به سازندگان و تولیدکنندگان آموزش داده که علاوه بر توجه به رعایت اصول علمی و فن‌آوری از یک سو و به کارگیری استانداردهای جهانی از سوی دیگر، کالاها و خدماتی را تولید و عرضه کنند که با کمترین هزینه و مصرف انرژی و زمان بالاترین کیفیت و بهره‌وری را داشته باشند. آنچه مسلم است وقتی یک کالا خوب طراحی و تولید شود سطح مصرف را نیز پایین می‌آورد. در این خصوص کمیته امداد امام خمینی(ره) باید با انجام پژوهش و بررسی همه‌جانبه کسانی را که مستقیماً در ارائه خدمات یا تولیدات عرضه شده از جانب این نهاد قرار دارند شناسایی نموده و دوره‌های آموزشی لازم را برای آنان برگزار نماید تا از این طریق بتوانند کالاها و خدمات را با بهترین کیفیت و در سطح استانداردهای جهانی تولید و به خانواده بزرگ افراد تحت پوشش امداد عرضه نمایند.

در سطح توزیع کالا و خدمات ارائه شده از جانب کمیته امداد نیز باید به کلیه کسانی که در این نهاد چنین وظیفه و مسئولیتی را دارند آموزش‌های لازم داده شود تا آنها بتوانند ضمن شناخت دقیق ویژگی‌ها و نیازهای افراد تحت پوشش امداد شرایطی را فراهم آورند تا اولاً حق به حق دار داده شود و ثانیاً شرایطی فراهم گردد تا افراد تحت پوشش در حد نیاز واقعی خود بتوانند از خدمات کمیته امداد بهره‌مند شوند.

از آنجا که خدمات امداد، خانواده‌ها و افراد زیادی را دربر می‌گیرد، لازم است تا در سطح مصرف خدمات، یارانه‌ها و کالاهایی که این نهاد در اختیار افراد زیر پوشش خود قرار می‌دهد فرهنگ‌سازی نماید تا آنان رعایت الگوی مصرف را در سرلوحه اعمال و رفتار خود قرار دهند. برگزاری دوره‌های آموزشی بلندمدت و کوتاه‌مدت برای خانواده‌ها و افراد تحت پوشش برای اینکه بتوانند الگوی بهینه مصرف را در زندگی خود بکار ببرند راهکاری اساسی است که

می‌تواند در دراز مدت شرایطی فراهم آورد که از اثرات زیان بار اسراف، تبذیر و مصرف بیهوده در جامعه به کاهد.

آنچه مسلم است کمیته امداد امام خمینی(ره) به عنوان یک نهاد انقلابی، شناخته شده، موفق و اثر گذار در سطح جامعه با برنامه ریزی و اجرای دقیق برنامه های مناسب برای آموزش مدیران، کارکنان، امداد گران و افراد تحت پوشش این نهاد مقدس می‌تواند ضمن پاسخ به ندای رهبر فرزانه انقلاب در بهینه سازی الگوی مصرف سرمشقی مناسب برای سایر نهادهای دولتی و خصوصی در این زمینه محسوب شود.

فهرست منابع:

- ۱- قرآن کریم.
- ۲- آذربایجانی، مسعود و همکاران، روان شناسی اجتماعی با نگرش به منابع اسلامی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۷.
- ۳- احمدی، غلامعلی، نقش ارزش ها در توسعه اقتصادی، مقاله، دانشگاه تربیت معلم تهران ۱۳۷۷.
- ۴- احمدی، غلامعلی، کاربرد فرایند حل مسئله در طراحی و تدوین برنامه های درسی علوم «با تأکید بر علوم دروه راهنمایی»، پایان نامه دوره دکتری، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۷۶.
- ۵- ارونسون، الیوت، روان شناسی اجتماعی، ترجمه حسین شکرکن، تهران: انتشارات رشد ۱۳۸۶.
- ۶- اکبری، ابوالقاسم، راهنمای سازگاری تحصیلی و شغلی، تهران: انتشارات رشد و توسعه، تهران: ۱۳۸۸.
- ۷- بوهنر، جرد و میکائیل چانک، نگرش و تغییر آن، ترجمه منیژه صادقی بنیس، انتشارات ساوالان، ۱۳۸۲.
- ۸- رضائیان، علی، مبانی مدیریت رفتارهای سازمانی، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۲.

- ۹- سیف، علی اکبر، روان شناسی پرورشی (روان شناسی یادگیری و آموزش)، تهران: انتشارات آگاه، ۱۳۸۸.
- ۱۰- سادات، محمدعلی، گزارش پایانی کارگاه منطقه ای یونسکو در خصوص اتخاذ راهبردهایی برای آموزش ارزش‌ها، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۷۱.
- ۱۱- کریمی، یوسف، روان شناسی اجتماعی، چاپ دهم، تهران: نشر ارسباران، ۱۳۸۴.
- ۱۲- کمیسیون ملی یونسکو در ایران، «آموختن برای زیستن» مرکز تحقیقات آموزشی، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۷۰.
- ۱۳- گانیه، آر. ام. وهمکاران، اصول طراحی آموزشی، ترجمه خدیجه علی آبادی، تهران: انتشارات نیل، تهران، ۱۳۷۴.
- ۱۴- لوی، آریه، برنامه ریزی درسی مدارس، ترجمه فریده مشایخ، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۸۰.
- ۱۵- یغما، عادل، «طراحی آموزشی»، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۷۳.
16. Kruglanski, Arie W. and Higgins Tory E. (2007). *Social Psychology: Handbook of Basic Principles*. The Guilford Press. USA.
17. Pawlic, Kurt and Rosenzweig, Mark R. (2000). *The International Handbook of Psychology*. SAGE Publications, UK.
18. Griffin, Marlynn M. (1995). "You can't Get There from Here: Situated learning, Transfer and Map Skills" *Journal of Contemporary Educational Psychology*. 20: 65-87.
19. Vygotsky L.S. (1960). *The structure of human abilities*. London: Methuen

